

ШАХС ИДЕНТИФИКАЦИЯСИ ИЖТИМОЙ-ПСИХОЛОГИК ФЕНОМЕН СИФАТИДА

Темур Ғайрат ўғли Маратов

Ўзбекистон халқаро ислом академияси таянч докторанти

maxway0210@gmail.com

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада шахсда идентификация ижтимоий феномен сифатида шаклланиши, унинг ижтимоий-психологик хусусиятлари муҳокама қилинган. Шунингдек, идентификация муаммосини фундаментал тадқиқ этиш масалалари ёритилган.

Калит сўзлар: идентификация, шахс, психология, ахборот олами, инқироз, онг.

PERSONAL IDENTITY AS A SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

ABSTRACT

This article discusses the formation of identity as a social phenomenon, its socio-psychological features. It also covers issues of fundamental research on the problem of identification.

Keywords: identification, personality, psychology, information world, crisis, consciousness.

КИРИШ

Замонавий инсоният юксак илмий-технологик тараққиёт билан бирга инсон руҳий борлиғи билан боғлиқ масалаларга бўлган қизиқиш, жу жумладан, турли хил омилларнинг жамият ҳаётидаги ўрни ўзига хос тусга эга бўлиб бораётган даврни бошдан кечирмоқда. Айни вақтда шахс шаклланишида идентификация жараёнининг тўғри ёки нотўғри кечиши унинг барча фаолият кўринишларида ўзининг ижобий ёки салбий таъсирларини кўрсатиши мумкин. Инсон бутун ҳаёти давомида ўзликни англаш, инсониятни қийнайдиغان азалий масалаларнинг ечимини топишга интиланган, аввало, бу жараённинг психологик қонуниятлари ва, биринчи навбатда, унга таъсир кўрсатувчи шахс омилини чуқур ўрганиш бу йўналишдан келиши эҳтимол тутиладиган хавф-хатарлар олдини олиш, ижтимоий-сиёсий барқарорликни таъминлаш, маънавий-

маърифий ишларни тўғри ташкил этиш нуқтаи назаридан долзарб аҳамият касб этади.

АДАБИЁТЛАР ТАҲЛИЛИ ВА МЕТОДОЛОГИЯ

Идентификация психология фанлари тармоғида фундаментал муаммо сифатида қаралади. Идентификация феномени кўп қиррали категория сифатида, инсонларнинг дунёни англаши, ўзини-ўзи таниши, ўзини шахс сифатида қабул қилиши тўлиқ ўрганилмаган жараён бўлиб, узоқ йиллардан буён олимларни тадқиқот ўтказишга ундаб келмоқда. Шахс идентификацияси Ф.Е. Василюк, А.А. Галкинанинг, ижтимоий идентификация А.Г. Асмолова, Г.Л. Берднернинг, гендер идентификация Т.С. Баранова, Дж.Г. Беннеттнинг, этник идентификация у Ф.Е. Василюк ва бошқаларнинг асарларида кенгрок ёритилган. Муаммонинг бундай хилма-хиллиги ва ноаниқлиги идентификация муаммосини амалий ўрганишда ва унинг терминологик таърифида қийинчиликлар туғдиради. Бугунги замонавий жамиятдаги ўзгаришлар, инсониятнинг ижтимоий-маданий яшаш шароитларининг тараққий этиши, мислсиз ахборот оламидаги таъсирлар остида ҳаёт кечириш шахс ўзини-ўзи идентификация қилишини мураккаблаштириб юбормоқда, шунингдек, бу тушунча феноменга айланиб бормоқда

Жадаллик билан ўсиб боровчи техника тараққиёти ва тарихий жараёнларга ижтимоий-психологик мослашиш турли хил субъектлар учун ҳар хил кўринишда амалга ошади. Инсоният онги мунтазам оммавий хужумларга учрамоқда: янги мобилликларнинг пайдо бўлиши, кундалик ҳаётнинг чалкашликлари, глобаллашув, ва ҳ.к. Инсоният ўзини идентификация қилиш учун қайсидир маънода кучини йўқотиб бормоқда. Натижада шахс идентификацияси инқирози пайдо бўлмоқда. Баъзи тадқиқотчилар шахс идентификациясини аллақачон глобал инқироз деб баҳолашган.

Э.Эриксон тадқиқотларида “Идентификация”ни инсоннинг онгли равишда яхлитлигини, бир бутунлигини, доимийлигини вақт ва маконда барқарорлигини ифодаловчи “Мен” тушунчаси атрофида ўрганилганлигини кўришимиз мумкин.

Кўпгина тадқиқотчилар идентификацияни инсоннинг индивидуал потенциали ва жамият билан ўзаро таъсирлашуви натижасида пайдо бўлувчи шахснинг таркиб топиш жараёни деб таърифлашади.

И.О. Коннинг таъкидлашича, «инсон учун идентификация шунчаки ўзини анлаши, таниши эмас балки эътиқодлари ва установкалари орқали аниқ белгиланган ўзига нисбатан муносабатидир».

НАТИЖАЛАР

Шахс ўз идентиклигини англаши учун маълум бир ижтимоий гуруҳда ўз-ўзини тавсифлай олиши ва қандайдир ролни бажариши талаб этилади. Э.Эриксон Идентификацияни олти параметрини таклиф этади:

1. Идентификация - бу индивидуаллик асосида ҳам, ижтимоий-маданий турмуш тарзи асосида ҳам локализация қилинган жараён.

2. Идентификациянинг шаклланиши инсоннинг барча психик фаолиятида доимий онгсиз акс эттириш билан боғланган.

3. Идентификациянинг шаклланиши – бу доимий ўзгаришдаги ва ривожланишдаги жараёндир.

4. Идентификациянинг шаклланиши – бу маълум бир шахснинг айна вақтдаги ички инқирозлари тарихий инқирозлар таъсири натижасида келиб чиқувчи жараёндир.

5. Идентификациянинг шаклланиши – бу фақат ижтимоий ёки индивидуал психология шартларига тўғри келмайдиган доимий ривожланаётган инсоннинг жараёни.

6. Идентификациянинг шаклланиши – бу инсоният дунёсининг янги қирраларини очувчи янги методлар зарурати билан боғланган янгича фикрлаш ва кузатиш жараёнидир.

Дж. Марсия идентификацияни «ўзини-ўзи яратадиган, қобилиятларни, эътиқодларни ва инқирозларни енгиб чиқадиган индивидуал-тарихий динамикани ташкил этувчи» эго тузилиши деб таърифлайди.

А. Ватерман идентификацияни аксиологик жиҳатларини таърифлашга ҳаракат қилади. «Идентификация инсонда ўзини-ўзи англаши ва ҳаётда кузатадиган эътиқод ва қадриятларни танлаш асосида шаклланади». А. Ватерманга кўра, «Шахсда идентификацияни шакллантиришнинг энг муҳим йўналишлари: ижтимоий ролларни қабул қилиш, касб танлаш, сиёсий қарашларни ривожлантириш, маънавий, ахлоқий ва диний эътиқодларни қайта баҳолашдир».

Ж.Миднинг таъкидлашича Идентификациянинг бир нечта тамойиллари мавжуд бўлиб, улар:

1) Англоланган идентификация: бунда инсон бутунлай мустақил ва еркин.

Хулқ-атворини таҳлил этади, аниқ мақсадга эга бўлади;

2) Англомаган идентификация: инсон ритуаллари, одатлар ва хулқ-атвор нормаларини қабул қилади лекин уларни ўзида акс эттирмайди.

Когнитив-йўналтирилган психология йўналиши валиллари Х. Тэддфел, Дж. Тернер, Г. Брейкуэллар идентификацияни хулқ-атворни тартибга солиш родини ўйнайдиган когнетив: лингвистика ва ижтимоий тизимдан иборат деб таъкидлашади. Бунда идентификация инсон ҳаёти давомида мунтазам ривожланиб боради.

МУҲОКАМА

Идентификация икки жараён ёрдамида амалга оширилади:

– янги таркибий қисмларни ўзлаштириш ва уларни мослаштириш орқали
– янги ва эски компонентларнинг маъноси ва қийматларини аниқлаш орқали.

Идентификация муаммосига оид собиқ иттифоқ психологиясининг ёндошувлари ҳақида гап кетганда, авваламбор, Л.С.Виготскийнинг қуйидаги фикрларини келтириб ўтиш лозим: "инсон психикаси жараёнлари шахслараро муносабатларга асосланади. Шахс ўзининг ички дунёсини фаолиятининг тарихий шаклланган шакллари ва турларини интериоризатсия қилиш орқали шакллантиради. С.Л. Рубинштейннинг фикрича: «Инсон мавжудлигининг ўзига хослиги инсонни ўзини-ўзи ва бошқалар томонидан эътироф этиши билан белгиланади.»

Тадқиқот натижаларига асосланган ҳолда шуни айтиш мумкинки, ўтган асрнинг 90-йилларига қадар собиқ иттифоқ давлатларида идентификация муаммоси амалий жиҳатдан деярли ўрганилмаган. Собиқ иттифоқ психологиясида идентификация муаммосини турли жиҳатларини тадқиқ этиш борасида И.С.Коннинг ишларини мисол келтириб ўтиш мумкин. Унга кўра шахсда учта идентификация тури мавжуд:

1. Психофизиологик идентификация – организм тузилишидаги физиологик ва руҳий жараёнларнинг бирлиги ва узлуксизлиги;

2. Ижтимоий идентификация – бунинг натижасида шахс жамият ва гуруҳ аъзосига айланади ва шахслар ижтимоий мавқеи ва ўрнатилган меъёрларга кўра ижтимоий синфларга мансублигига қараб бўлинади;

3. Шахсий идентификация - ҳаётнинг бирлиги ва давомийлиги, мақсадлари ва мотивлари.

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР

Агар шахс идентификацияси шахс ҳаётининг мазмунини ўзга инсонларнинг ҳаёт мазмуни билан қиёслаш механизми бўлса демак, идентификация – бу айнан ўша механизмниг харакатланишидир. Идентификация феноменини ўрганишнинг мураккаблиги шундаки, ушбу ҳодиса мураккаб таҳлилларни талаб этувчи жуда кўплаб психо-ижтимоий ҳодисалар билан боғлиқлигидир. Шу боисдан ушбу феноменни мавжуд назарий тушунчаларини янада чуқурроқ таҳлил қилиш талаб этилади.

REFERENCES

1. G‘oziyev, E. (2010). Umumiy psixologiya. Yangi asr avlodi.
2. Davletshin, M. (2002). Umumiy psixologiya. TDPU.
3. Баранова Т.С. (1993) Теоретические модели социальной идентификации личности // Социальная идентификация личности. М.
4. Василюк Ф. (2004)., Исповедь и психотерапия // Московский психотерапевтический журнал, №4.
5. Василюк Ф. (2003)., Молитва и переживание в контексте душепопечения // Московский психотерапевтический журнал, №3.
6. Демченко О.Н., Мытиль А.В. Социальная (1995)., идентификация и адаптация личности, // Социологические исследования. - - №6. – С. 110-119
7. Заковоротная М.В, - Идентичность человека. (1999)., Социальнофилософские аспекты. - Ростов - на - Дону: СКНЦВШ. - - 261 с.
8. Рубинштейн С. Л. (2001)., Основы общей психологии. – СПб.: Питер,. – 866 с
9. Хантингтон С. (2003). Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ.
10. Шнейдер Л.Б. (2000)., Профессиональная идентичность. – М.
11. Samarova Shoxista Rabidjanovna, Rakhmonova Muqaddas Qahramanovna, Mirzarahimova Gulnora, Ikromovna, Maratov Temur Gayrat ugli, Kamilov Bobir Sultanovich. (2020). Psychological aspects of developing creative personality and the concept of reduction of creativity to intellect. JCR. 7(17): 498-505. doi: 10.31838/jcr.07.17.6
12. Maratov Temur Gayrat ugli (2019) Scientific theoretical problems of perfect human category in the psychology. European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. 7(8). 16-22.